Helmonds Heem

BIBLIOTHEEK
K.U.B.
TILBURG

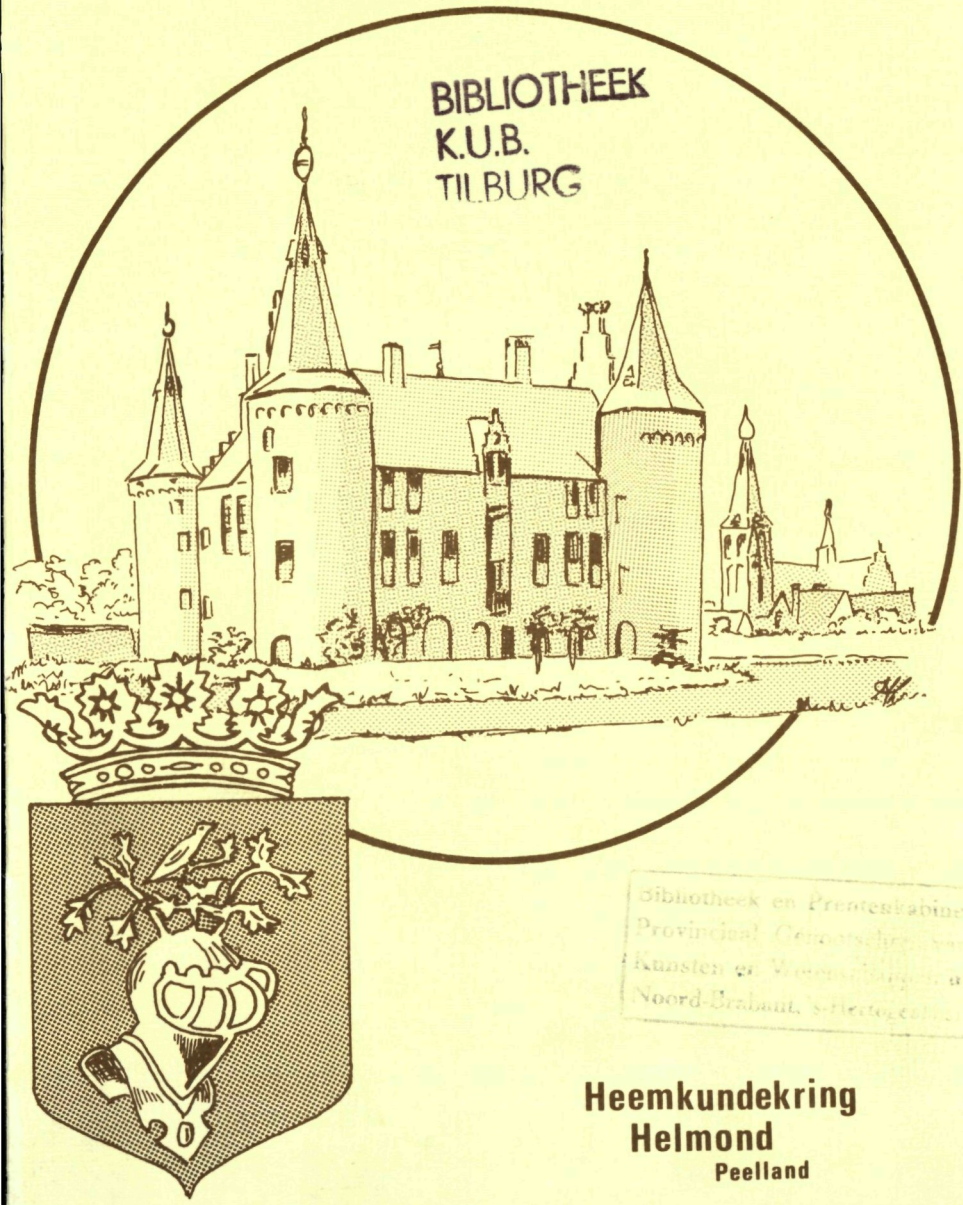

Bibliotheek en Prentenkabinet
Provinciaal Genootschap van
Kunsten en Wetenschappen
Noord-Brabant, s-Hertogenbosch

Heemkundekring
Helmond
Peelland

Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland

Opgericht 24 mei 1948

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Maart 1985 - nr. 1

Helmondse inzendingen op de eerste Nijverheidstentoonstellingen in Nederland, 1808 en 1809. 1
Giel van Hooff

Bevrijding 8
Jan Zeeuwen

Het geslacht van Bokhoven in Helmond 14
A. Bodemeijer

Een onverwachte aanwinst 25
J.J.F. de Waal

Anti-semitisme einde 19e eeuw, ook in Helmond ? 32
Giel van Hooff

Inhoud Helmonds Heem 1984 37

Secretariaat en abonnementen:

C. van Lierop, Helmondselaan 1
5702 NL Helmond

Redaktie:

G.J. van Bussel
G. van Hooff
H.A. van Krieken
J. Zeeuwen

Redaktie-adres:

Trambrugweg 3 - 5707 XZ Helmond
Telefoon 04920-32783

Typewerk: Mevrouw van Mierlo
Mierlo

Kringlidmaatschap, inklusief abonnement: f 25.– per jaar
Abonnement zonder kringlidmaatschap: f 15.– per jaar

Penningmeester:
H. van Laarhoven, Steenweg 59
5707 CE Helmond

Giro 26.41.099
Amrobank Helmond:
rek. nr. 48.80.23.300

Helmondse inzendingen op de eerste Nijverheidstentoonstellingen in Nederland, 1808 en 1809.

Giel van Hooff

De industriële geschiedenis van Nederland heeft verschillende schriftelijke bronnen nagelaten. Naast particuliere bedrijfsarchieven zijn er in de archieven van openbare instellingen en in gedrukte publikaties de nodige gegevens te vinden. Omdat er slechts een fractie aan bedrijfsarchieven bewaard is, is de onderzoeker vaak uitsluitend aangewezen op gegevens uit de laatste twee bronnen. Gelukkig zijn er in de stukken van openbare instellingen de nodige economische gegevens terug te vinden. Vooral in de tijdperk van de Franse overheersing (1795-1813) zijn er van overheidswege verschillende initiatieven geweest om de Nederlandse nijverheid te stimuleren en in kaart te brengen. Een onderdeel van deze actieve overheidsbemoeiing met de nijverheid vormde de organisatie van twee 'algemene openbare tentoonstellingen der voortbrengselen van de volksvlijt' te Utrecht en Amsterdam in 1808 respectievelijk 1809. Juist in die jaren toonde de Helmondse nijverheid een opbloei en werden er allerlei nieuwe initiatieven genomen en nieuwe bedrijven opgericht. Helmond was dan ook redelijk vertegenwoordigd op beide tentoonstellingen.

Van deze tentoonstellingen is geen catalogus verschenen en/of bewaard gebleven. Door een latere onderzoeker, de Amsterdamse arts Dr. S.Sarphati,is echter aan de hand van archiefstukken een lijst van inzenders en ingezonden voorwerpen samengesteld. (1) Daarbij geeft hij soms beknopt of gedeeltelijk ook tevens de inhoud van de brief die de inzender heeft meegestuurd. Zodoende vormt zijn publikatie een aardige bron voor de kennis van het produktie-assortiment en de bedrijfsomstandigheden van de inzenders. Hieronder staan de productenlijsten en de opgenomen correspondentie van de beide Helmondse inzendingen afgedrukt, overgenomen uit het genoemde werk van Sarphati.

Helmond.

" 58. Gebr. PRINSEN, RAMAER & Co. Een monster of staalkaart van differente soorten van zijdefluweel Lint.

No. 59. H. VAN GELDROP. Een monster of staalkaart van differente soorten van zijdefluweele Lint.

" 60. De Wed. P. BOGAERS & ZOON. Differente soorten Damasten Servetten en Fijtels, Handdoekengoed, Mousseline en Linnen.

" 61. WILLEM VAN DE WATERLAAT & Co. Eenige monsters Saxisch Pellegoed.

" 62. De Wed. BOTS en ZOONEN. Beddetijk, fijn gecouleurd Katoenbont, blaauw dito, zoogenaamd Fransch Linnen, Linnenbont, een Vestje, een roode katoene Doek, half zijde doeken, gemelleert met Katoen en Linnen, etc.

" 58. Volgens de Inzenders was hunne fabriek de eenige van dien aard in 't koningrijk. De geschiedenis der oprigting was de volgende: „Door het sterke debiet, waarvan de fluweele lintfabrieken te Creveld en in deszelfs omstreken jouisseerden, hebben wij in het jaar 1802 besloten te Helmond eene zoodanige fabriek over te brengen; te dien einde lieten wij in den zomer van het gemelde jaar een nieuw werkhuis bouwen, waarin 32 werkstoelen, benevens eenige scheerramen en andere werktuigen geplaatst werden. Vervolgens lieten wij een werkbaas van 8—10 werklieden uit het voorheen Guliksch overkomen om de fabriek in werking te brengen, waarin wij zoo verre geslaagd zijn, dat wij van de oprigting tot nu bestendig het geheele jaar door meer dan dertig menschen werk hebben verschaft, en het genoegen gehad hebben, dat aan ons door de Hollandsche maatschappij te Haarlem (nadat door ons alvorens bewijzen waren overgebragt, dat wij aan meer dan 20 menschen boven de 18 jaren oud in deze nieuwe fabriek bestendig werk hadden bezorgd) bij derzelver vergaderingen van 11 Junij 1806 en 11 Junij 1807, telkens uit dezen hoofde 50 ducaten als premie is toegelegd geworden.

„Waarschijnlijk zouden wij deze inrigting reeds meer geëxtendeerd hebben, indien wij niet door verscheidene hinderpalen daarvan als nog hebben moeten afzien, waaronder voornamelijk kunnen gerekend worden de Fransche militaire conscriptiën, waardoor verscheidene malen het meest geoefend buitenlandsch werkvolk zich verpligt heeft gevonden Helmond te verlaten, als mede de voor de fabrieken zoo ongunstige oorlog.

„De actuële toestand der fabriek is zoo bloeijend als deze sedert de oprigting geweest is; daar alle wevers thans inlanders zijn, twee of drie uitgenomen, zijn wij van de buitenlanders onafhankelijker, terwijl ons hierdoor tevens het voorruitzigt gegeven wordt, deze fabriek hoe langer hoe meer te kunnen uitbreiden en op een vasten voet te brengen.

"Het getal der werklieden beloopt thans 35.

"Het loon 't welk door ons aan het werkvolk gegeven wordt, is hooger dan in de meeste, hier plaats hebbende fabrieken. Kinderen van 14—16 jaren kunnen wekelijks van *f* 2 tot *f* 2—10 vrij geld verdienen, terwijl het loon van meer gevorderde wevers aanmerkelijk hooger komt, naarmate het werk hun van de hand gaat, wordende alles bij het stuk betaald."

" 63. HENDRIK PETERS VAN DER VORST. Rood en paars zijde bont en blaauw Katoen bont.

" 64. SWINKELS, ROOYACKERS en VAN EUPEN. Eenige monsters gedrukte Katoenen en Doeken.

" 65. JASPERS SLUIJERS. Twee zilvere Vingerhoeden.

" 66. PIETER VERBERNE. Een werktuig tot het trekken van zilvere platen, geschikt tot het maken van onderscheidene Vingerhoeden.

In Utrecht krijgt de inzending van de Gebroeders Prinsen, Ramaer, Van de Loo & Co. een eervolle vermelding, met de opmerking dat 'het zeer te wensen is dat dezelve fabrijkanten zich zullen beijveren om in fijnte de buitenlandsche (producten) te evenaren '. (5) Ook de firma van de Wed. P.Bogaers en Zoon komt niet verder dan een eervolle vermelding (6) en P.Verberne krijgt slechts een 'gewone' vermelding in het juryrapport.(7) De overige Helmondse inzendingen worden in het rapport zelfs niet eens besproken.

In 1809 is het aantal Helmondse inzendingen gedaald van negen tot vijf, maar het succes is groter. De firma Gebroeders Prinsen, Ramaer, Van de Loo en Co. wordt onderscheiden met de zilveren ereprijs omdat'hun linten allen zeer fraaij en welbewerkt' zijn en ter aanmoediging omdat hun fabriek de enigste in zijn soort in Nederland is.(8) Ook het bedrijf van de Wed.P.Bogaers en Zoon krijgt een zilveren medaille toegekend, 'vooral wegens de fraaie servetten', welke - vergeleken bij de inzending van vorig jaar - van een fijner kwaliteit zijn, waaruit de jury concludeert dat deze fabriek in het afgelopen jaar aanmerkelijk verbeterd is. (9) De firma W.v.d.Waterlaat, J. van Lieshout en A.van Hoeck krijgt een eervolle vermelding. (10) Deze keer

---

No.64. De fabriek was opgerigt in den nazomer van 1807. Een bezwaar tegen hare uitbreiding bestond in de plaatselijke keur, die aan vreemdelingen „de inwoning weigert, wanneer ze niet het volle burgerregt betalen, hetgeen voor man en vrouw niet minder dan 23 gls. beloopt, behalve het stellen van eene cautie van *f* 300 voor diegenen welke geene ontlastbrieven kunnen produceren."

" 66. De platen voor 8 vingerhoeden werden in twee minuten met dit werktuig vervaardigd.

besteedt de jury in haar rapport helemaal geen aandacht aan de inzending van Pieter Verberne, ondanks de uitgebreide brief die hij meegestuurd had, en vingerhoeden-fabrikant Jasper Sluyters komt evenals vorig jaar, niet in het rapport voor.

Het zou een goed idee zijn om een overzicht te maken van de Helmondse inzendingen op de tientallen nijverheidstentoonstellingen die in de loop van de 19e eeuw gehouden zijn. Wie mogen we een komende keer het woord geven ?

1809

Helmond.

" 69 (27). De Wed. F. BOGAERS & ZOON (linnen-fabriekanten). Damasten, servetten, tafelkleeden, linnens, fijtels en kinderluijeren.

No. 70 (37). Gebroeders PRINZEN, RAMAER, VAN DE LOO & Co. (lintfabriekanten). Eenige monsters zijden en fluweelen linten.

" 71 (85). JASPER SLUIJERS (vingerhoedenfabrickant). Twee gouden en acht zilveren vingerhoeden, benevens een koperen gewigtsveer of trekponder, die van ½ tot 23 ℔ naauwkeurig weegt.

" 72 (88). P. VERBERNE (zilversmid). Zilveren platen.

No. 73 (28). W. VAN DE WATERLAAT, J. VAN LIESHOUT & A. V. DE HOECK (pellenfabriekanten). Zeven monsters damast en zeven monsters voetpellen.

" 69. In een der servetten was met trekletters het naamcijfer van Koning LODEWIJK geweven. De fabriekanten hadden dit doen vervaardigen door den wever bij wiens arbeid de Koning het langst had verwijld toen hij de fabriek met een bezoek vereerde.

No. 70. De inzenders merken het volgende op:

„Wij hebben de Eer UExcell. hierbij toe te zenden de goederen, welke wij gaarne wenschten geplaatst te hebben op de *aanstaande Tentoonstelling*, waaraan wij vermeenen ons geensints te te moeten onttrekken, ofschoon wij — met eerbied gezegd — in het *Rapport over die van het gepasseerde Jaar*,

ons grotelijks verongelijkt hebben gevonden. Immers komt ons Fluweele lint daarin voor, als niet gelijk te staan in fijnheid met die der buitenlandsche Fabrieken, daar nogthans een meer naukeurig en kunstmatig onderzoek, dit gestelde ten duidelijkste wederlegd zoude hebben."

71. De bijgaande brief luidt:

„Was het voor mij hoogst aangenaam, dat door mij in den afgelopen Jare, op de tentoonstelling te Utrecht ingezondene, en op een door mij uitgevonden werktuig, tot vingerhoeden getrokken zilver Platen, de opleftendheid der Commissie tot beoordeeling der voortbrengselen van Nationale kunst en nijverheid, zo verre hebben gebragt, dat deselve vermeent heeft in haar Rapport aan den Koning daar van aanhaling te moeten maken. Hoe vereerend, ja hoe onwaardeerbaar moet het dan, voor den ijverigen kunstminnaar niet zijn, wanneer hij het genoegen smaakt, zoo als den ondergeteekende te Beurt is gevallen, vereerd te worden door de Hooge tegenwoordigheid van Zijne Majesteit den Koning, welke den ondergeteekenden Fabriek binnen Helmond op den 16den van Grasmaand dezes Jaars, wel heeft gelieven te inspecteren.

„Het spreekt van zelfs HoogEdelGestrenge Heer! dat geene middelen hoe ook genaamd in staat zijn, of in eenig opzigt gelijk staan om den nationalen vlijt op te wekken, met de personelijke Inspectie van dien Vorst, wiens weldadige oogmerken, en kunstmatige begrippen, de gedachten en verwagting zijner onderdanen verre overtroffen.

„Van hier dat de Ondergeteekende zederd dat voor hem gedenkwaardige tijdstip, de behandeling van zijn werktuig, immers voor zoo veel de hardheid van het Metaal, en de korte tijd waarop het kunstwerk gewrogt werd, maar eenigzints dulden, getracht heeft, minder zwaar te te maken, waarin hij dan ook zoo verre geslaagd is, dat hetzelve thans, als vrij gemakkelijk door één Man gedreven werd.

„Nog meer, de ondergeteekende heeft het zoo verre gebragt, dat de hier nevensgaande eerst effen zilveren plaat binnen den tijd van *twee en een halve minuut* met het voorschreven werktuig, door den ondergeteekende gedraait, en getrokken is, zoodanig, dat dezelve voldoende is, om er *aftenderlig* zilveren vingerhoeden van te maken.

„Middelerwijl heeft de Ondergeteekende een tweede werktuig tot het trekken van zilver uitgevonden en vervaardigt.

„De hier nevens gevoegde en op vier verschillende manieren gegraveerde, zilveren bandjes worden en zijn op hetzelve in eens van effen zilver overgebragt, tot den staat waarin ze thans worden verthoont, zoo als uit het hierbij overgelegde certificaat van het Gemeente Bestuur van Helmond met meerderen contteerd.

„Ten aanzien van dit laatste werktuig heeft nog deze aanmerkelijke bijzonderheid plaats, dat hetzelve op twaalf onderscheidene Bandjes, ook twaalf onderscheidene graveringen bewerkt; laatstgemeld werktuig is bij den ondergeteekende voor elk en een iegelijk verkrijgbaar, voor de somma van vijf en zeventig Guldens.

„Terwijl alle de genen welke genegen mogten zijn om eenige, mits goed zilver, aan den ondergeteekende, toe te zenden, om hetzelve te draaijen en te trekken tot Platen, bekwaam voor vingerhoeden, thans bij hem kunnen gediend, tegen den verminderden Prijs van zes en een halven in plaats van tien stuyvers, de dosijn vingerhoeden, mede vragtvrij aan den ondergeteekende toegezonden worden.

„Mogt het mij gelukken door mijne pogingen ter uitbreiding van onze Nationale Kunsten en Nijverheid andermaal iets bijgebragt te hebben, zoodanig dat deselve de kunstmatige oplettendheid der beoordeelaars niet onwaardig geacht worden, dan rekent zich de ondergeteekende zeer vereerd."

Afbeelding van de voor- en achterzijde van de eremedailles, uitgereikt op de Nijverheidstentoonstelling in 1809.

N O T E N.

(1) S.Sarphati: 'Geschiedenis der tentoonstellingen van volksvlijt in Nederland.

in: 'De Volksvlijt', jrg. 1861, pg.189-246 en 341 - 397.

(2) Bij de inzendingenlijst zoals hier afgedrukt, is sprake van de firma Gebr.Prinsen, Ramaer & Co., in het juryrapport wordt de firma Gebroeders Prinsen, Ramaer, Van der Loo & Co. genoemd. Blijkbaar is de firmanaam tussentijds gewijzigd of is er sprake van een drukfout.

(3) De F. is een drukfout en moet een P.zijn.

(4) Vermoedelijk zijn de inzendingen van Sluyters en Verberne omgewisseld. In de lijst en het juryrapport van 1808 staat het werktuig voor zilveren platen beide malen op naam van P.Verberne.

(5) Sarphati, O.C., pg. 234

(6) idem , pg. 235

(7) idem , pg. 238

(8) idem , pg. 379

(9) idem , pg. 380

(10) idem , pg. 380

JAN ZEEUWEN

BEVRIJDING

Op die donkere dinsdag, 26 september 1944, speelden zich in het centrum van Helmond, op de Markt, Ameidestraat, Molenstraat en Wallen de dolste tonelen af. Helmond was sinds 1 dag van Duitsers bevrijd en de vreugde kende geen grenzen. Engelsen werden door vrouwen omhelsd en jongens en meisjes maakten een kring en dansten; ouderen lachten en droegen het oranje in revers of om de hals; een muzikant zette op zijn schuiftrombone de eerste noten van het Wilhelmus in. En daar tussendoor soldaten met de scherpe geur van tabak, benzine, jodium en transpiratie; een prikkeling onafscheidelijk verbonden met krijgers en voertuigen.

Vanaf kerktoren, stadhuis, fabrieken en gebouwen wappert het rood-wit-blauw; in de Molenstraat staan onze paters met oranjelint in lange rijen opgesteld en wuiven naar de voorbijtrekkende Tommies.
Maar ook de keerzijde van de medaille is zichtbaar: kleine groepen bange mensen, onder geleide van een lid van de ondergrondse, met stengun en een tros handgranaten schuin over de borst. Mensen, pro-Duitsers, nu met opgeslagen kraag, de hoed over de ogen en doodsbleek. Soms gearresteerden van de oostzijde van het kanaal, dan van de westzijde. Omdat de stadsbrug was gesprongen, werden ze over een, inderhaast gebouwde, Bailleybrug geleid. Door Veestraat en centrum naar de Zuid-Koninginnewal, waar het Politieburo was en de cellen. Na enkele dagen zit dit volgepakt met Helmonders; een allegaartje van N.S.B.-ers, profiteurs,landwachters of pro-Duitsers. Mensen uit elk milieu,vaak het gewone, omdat de beter-gesitueerden onze stad waren ontvlucht . Tòch nog een 140-tal die eerste dagen; volgels van diverse pluimage. Daaronder Chr.G.Knol,officier in twee wereldoorlogen; Commandant van de Helmondse vrijwillige Burgerwacht, een militair vrijwilligerscorps uit de plaatselijke burgerij; hoofd van de Gerardusschool aan de Heistraat.
Vernederd tot op het bot op zijn gang van de Oranjebuurt naar het Politieburo; nagejouwd en bespuugd door lachende kijkers.

Ten onrechte, ofschoon zijn sympathie de duitse bezetter gold. Doch ook weer niet onbegrijpelijk, immers iedereen kende de Duits-vriendelijkheid van Chr.G. Knol, maar oneervol had hij zich nimmer tegenover de Helmondse bevolking gedragen. Intengendeel.

Met alle kracht waarover hij beschikte, en dat was niet gering, zette hij zich voor zijn leerlingen in. Of het nu jongens waren van de Lambertusschool - de latere Canisiusschool aan de Molenstraat - of die van de Gerardusschool.

Deze laatste werd in 1927 betrokken, een schitterende parochieschool, het H.Hart gewijd. Met een niveau,dat makkelijk elke vergelijking met andere scholen kon

doorstaan. Hier kwamen de talenten van Chr.G.Knol tot volle ontplooiing: die als leraar en geboren organisator.
Maar ook op andere gebieden stond hij in de voorste gelederen. Als secretaris van de Vereniging van Kamermuziek, als bestuurslid van het plaatselijke Oranjecomité; als lid van de Philatelistenvereniging.

Ook zijn militair inzicht ontging de toenmalige Helmondse burgemeester, Marinus van Hout, niet en deze benoemde hem tot Commandant van de Vrijwillige Burgerwacht, als opvolger van luitenant L.Hockers. Met bekende leden: Th.v.Laarhoven, H.Heinemans, A.v.Lieshout, W.Swinkels, J.v.Oorschot, N.Draayer, J.v.Deun en B.Bezemer, en vele anderen.
Opgericht in 1918 was het de eerste geüniformeerde colonne in onze provincie. Hun tweede leider Chr.Knol zat het militarisme in het bloed. Een rijzige kaarsrechte gestalte, veelal op de fiets, die altijd tussen jonge mensen te vinden was.
Het tehuis van de Burgerwacht was in de Openbare School aan de Zuid-Koninginnewal, waarachter ook het excercitie-terrein was gelegen. De schietoefeningen vonden plaats in de Bakelse bossen op de schietbaan, gesitueerd tegenover café Dennenlucht en achter de Waterleiding. In de dertiger jaren onder leiding van Chr.G. Knol, de grote bezieler.

Datzelfde enthousiasme gold ook de middelbare Handelsavondschool, waaraan hij als leraar van 1926 tot 1956 verbonden was. Zijn vlotte pen en tekenaanleg kwamen hem ook hier goed van pas.

Op zaterdag 17 december 1955 nam hij afscheid als hoofd van de Gerardusschool; hij bereikte toen de pensioengerechtigde leeftijd, immers hij was geboren in Zutphen op 13 december 1889. Hij kwam in Helmond op 1 juli 1921, zodat hij 34 jaren in onze stad verbleef. Huize Sonnevanck aan de Emmastraat werd zijn laatste onderkomen. Natuurlijk niet alleen voor hem,ook voor zijn vrouw en kinderen; in een van de, toen nieuwe wijken, bijna alle voornoemd naar ons koningshuis.Een monarchie die de familie Knol na aan het hart lag. Im-

mers Chr.G.Knol had zitting in het stedelijk Oranjecomité en op hoogtijdagen, zoals de verjaardag van koningin Wilhelmina, op 31 augustus, stonden de zoons Th. en G. in de voorste gelederen om jeugdfeesten te organiseren. Vaak op een enigszins komische manier, omdat toen al hun hang naar het militarisme bleek: uit de manier, waarop zij commandeerden en aan het hoofd van de kinderstoet marcheerden.

Het was dan ook geen wonder,dat zij vlak vóór het uitbreken van de oorlog, 10 mei 1940, onder de wapenen werden geroepen; zij de officiersopleiding volgden en als vaandrig het vaderland dienden. Ofschoon zij vaak tegenover oudere dienstplichtigen, in onze stad, die vanwege de mobilisatie onder de wapenen waren dikwijls de belachelijkste aanmerkingen maakten.

Dat militarisme, die discipline, zat de mensen Knol in het bloed en het verbaasde niemand, dat een grote adoratie voor het duitse Kadaver-Gehorsam het gevolg was. En dat stak de familie Knol niet onder stoelen of banken. Met als direkt resultaat: een grote verwijdering tussen Chr.G.Knol en de Helmondse Oranjebuurt.

Onze gemeenschap oordeelde bitter: Helmond kende maar enkele officieren, nu faalde één van hen.
Dat het ook anders kon, bewees zijn buur uit de Julianalaan, de onder-direkteur van Terwindt, Arntz en Holtus, Stefan de Groot. De Groot, officier in het nederlandse leger in mei 1940; iemand die zijn baan opgaf in die bewogen oorlogsperiode, onderdook en zich bij het ondergrondse verzet aansloot.

Medio 1944, vlak vóór de geallieerde invasie op 6 juni, verscheen in het dagblad De Zuid-Willemsvaart, onder de kop Benoemingen, de mededeling dat Th.Knol benoemd was als chef van de zuidelijke afdeling van de Nationale Jeugdstorm, een nazi-organisatie, en G.Knol tot rijskcontroleur van het filmwezen ter stede. Beiden zoons van Chr.G.Knol.

Natuurlijk was het dus niet verwonderlijk dat de naam

Knol in Helmond erg in het gedrang kwam en dat bij de bevrijding door het Tweede Britse Leger vader Chr.G. Knol door de ondergrondse gevangen genomen werd.
De reserve-majoor, die met zijn regiment in de Grebbelinie-achterhoede stond en geen strijd behoefde te leveren. Dàt was mei 1940.

In september 1944 lagen de kaarten anders en werd hij vaak met de handen in de hoogte, gedwongen de onterende gang naar de politiecellen te maken. Eigenlijk ten onrechte.
In 1950 meenden de militaire autoriteiten het onrecht goed te moeten maken. Bij zijn ontslag uit de dienst in dat jaar, werd hij bevorderd tot reserve-luitenant-kolonel. Met het recht tot het dragen van het Oorlogsherinneringskruis met gesp voor bijzondere oorlogsverrichtingen. Eigenlijk ten onrechte. Want hij was uitgesproken Duits-vriendelijk en wenst een nazi-overwinning. Maar de rehabilitatie kon niet meer ongedaan worden gemaakt.

Misschien overmoedig door die onderscheiding, vertoonde Chr.G.Knol zich nog een enkele keer in onze stad in uniform. Bijvoorbeeld toen een van zijn kinderen trouwde in de O.L.Vrouwekerk aan de Wilhelminalaan. Het liep uit op een rel, want aan de kerkingang wachtten enkele mensen van de ondergrondse. Die riepen kreten als:'Dé pak uit Knol' , en nog meer. Maar daarvoor was Chr.G.Knol te trots. Een hovaardij, die hem soms duur kwam te staan.

Ups en downs voor een zo vriendelijke man als Chr.G. Knol. Dat bleek eens te meer toen hij afscheid nam als hoofd van zijn school, de St.Gerardusschool aan de Heistraat, op zaterdag 17 december 1955.

Pastoor van Oort van de H.Hartparochie stak als eerste de loftrompet, gevolgd door oud-inspecteur Coenen, die hem een heer in het verkeer noemde. Ook onderwijzer Weemaes roemde de pedagogische kwaliteiten van het hoofd, terwijl een van zijn oud-leerlingen,pater Hansen, een erg geestige speech hield. Theo Driessen van de St.Jozefschool huldigde Chr.G.Knol, omdat hij aanzet tot de Helmondse onderwijsdagen had gegeven. Veel sprekers lieten de wensen vergezeld gaan van cadeaus. En terecht, want een bijzonder man ging heen. Een bijzondere, zeer aparte man. Diezelfde mening had ook zijn vrouw. Immers toen op een vrijdag in een voorjaar de gesteven was werd bezorgd en mevrouw de deur wilde sluiten, zei de chauffeur-bezorger dat hij nog iets was vergeten; ging naar de wagen, nam een pakje en overhandigde het: 'Asteblief'.
'Dank U wel', antwoordde mevrouw en zag door de transparante verpakking de inhoud. 'AHA', lachte ze schalks tegen de bezorger, 'de pyama van de groot-majoor.....!

Honi soit, qui mal y pense.

De 6e slop aan het Binderseind, 1939. In deze buurten huisden veel arbeiders en vroeger veel wevers, zoals de van Bokhovens. (GAH, Hist.Top.Atlas)

Het geslacht van Bokhoven in Helmond

(DEEL II)

IV A.

FRANCISCUS huwt 28 Augustus 1824 te Erp, als gepensionneerd kanonnier, met Anna Maria Markgraaf. Zij was 16 September 1796 te Veghel gedoopt als dochter van Servaas en Elisabeth van der Schoot. Zij overlijdt te Helmond 7 Maart 1839. Franciscus overleeft haar vele jaren en sterft 27 Juni 1875. Naast gepensionneerd kanonnier is hij ook katoendrukker en winkelier geweest. Het gezin woonde in de Kerkstraat.
Het echtpaar kreeg minstens vijf kinderen:

Peter, geboren in Helmond 10 Juni 1827 aldaar gestorven 7 September 1828.

Elisabeth, geboren in Helmond 6 April 1829, dezelfde dag overleden.

Peter, geboren in Helmond 12 Augustus 1830, zie verder V A.
Johannes, geboren in Helmond 27 Maart 1833, sterft 26 Maart 1834.
Johannes, geboren te Helmond 20 januari 1836, zie verder V B.

IV B.

JOANNES, Johannes genoemd toen hij 5 Augustus 1825 te Helmond trouwde met Anna Maria van Bussel, weevster staat er in de huwelijksacte. Zij was 26 April 1804 R.-K. te Helmond gedoopt als dochter van Peter en Antonia Bants. De Vader van de bruid was reeds overleden, haar Moeder, Antonia Bants dus, was spinster.
Het jonge gezin was geen geluk beschoren.
Op 12 Augustus 1826 werd het eerste kindje levenloos geboren en 8 dagen later, dus 20 Augustus 1826 overleed de Moeder Anna Maria van Bussel, 25 jaar oud in het kraambed.
Johannes, van beroep (hoe kan het anders) wever, is daarna uit Helmond vertrokken, daar hij in 1829 hier niet meer woont en er in Helmond ook geen overlijden van hem is te vinden.

IV C.

JOSEPHUS, wever, huwt te Helmond 21 Mei 1825 Willemijn van Stiphout, weefster. Zij was R.-K. te Helmond gedoopt op 12 Juni 1794 als dochter van Johannes, wever en Helena van Dol. Willemijn sterft te Helmond 2 September 1861. Haar man was reeds 1 Januari 1856 overleden. Het gezin woonde lang op de Heuvel.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:
Johannes, geboren 3 Februari 1826, zie verder V C.
Jennemarie, geboren 3 Maart 1828, weefster. Zij huwt 8 Mei 1851 in Helmond met Gerardus van de Horrik en overlijdt 14 November 1916 in hoge ouderdom in het oude mannen en vrouwen gasthuis Molenstraat 141.
Wilhelmus, geboren 7 Juni 1830, zie verder V D.

Helena, geboren 10 Februari 1833, weefster, huwt te Helmond 3 November 1858 met Jacobus Peters. Zij overlijdt 26 Juni 1916 als weduwe.

Johanna, geboren 16 Juli 1836, overlijdt te Helmond 26 Augustus 1866.

Het valt op dat de leden van bovenstaand gezin hun naam nogal eens als van Bockhoven schrijven.

IV D.

LEONARDUS, wever, huwt te Helmond, 3 Juni 1824 Johanna Margaretha van Os, weefster. Zij was R.-K.te Helmond gedoopt op 24 September 1796 als dochter van Jan van Os, wever, en Maria van der Schouw.
Leonardus overlijdt te Helmond 1 Maart 1872; zijn weduwe sterft te Helmond, met enkel als voornaam Margaretha, op 13 December 1877.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Johannes, geboren 16 Maart 1825, zie verder V E.

Peter, geboren 19 November 1826, sterft 17 Februari 1830.

Willemijn, geboren 10 Januari 1829,sterft 26 November 1830.

Willemijn, geboren 25 Maart 1831,sterft 26 Februari 1836.

Petrus, geboren 23 Augustus 1833, zie verder V F.

Jan-Willem, bijgenaamd Jan den Bok, geboren 15 October 1835, zie verder V G.

Het gezin heeft lange tijd op het Binderseind gewoond.

IV E.

JOANNES, wever, huwt te Helmond, 30 October 1828 Eugenie van Beek spoelster. Zij was 17 Maart 1805 geboren tot Sint Nicolaas in Oost-Vlaanderen, als dochter van Catharina van Beek. Eugenie stierf 29 mei 1892 te Helmond, haar man was al 12 November 1876 te Helmond overleden.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Gerardus, geboren 4 Januari 1829,overlijdt 23 Januari 1830.

Catharina, geboren 20 Juni 1830,overlijdt 9 Juli 1849.
Johanna, geboren 15 Januari 1832,overlijdt 23 Mei 1839.
Theodorus, geboren 21 Maart 1834, wever. Hiervan heb ik verder niets kunnen vinden.
Gerardus-Hubertus, geboren 15 december 1836, zie verder V.H.
Karel, geboren 3 September 1839, zie verder V I.
Johannes Franciscus, geboren 11 Juni 1842 , zie verder W J.
Johannes, geboren 16 Mei 1848, zie verder V.K.

IV F.

PETRUS, wever, huwt te Helmond, 3 Augustus 1838,Elisabeth Vriens. Zij was 9 April 1800 R.-K. te Helmond gedoopt als dochter van Hendricus en Peternel Peters.Beide Ouders waren ten tijde van dit huwelijk reeds overleden. Het was de bruid haar tweede huwelijk. Haar eerste man Peter van Hout was overleden.
Elisabeth Vriens sterft te Helmond 1 November 1862, haar tweede man, Peter van Bokhoven, was reeds 3 Mei 1845 te Helmond overleden.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:
Johanna, geboren 11 April 1839,overlijdt 12 October 1876.
Karel, geboren 23 September 1842.
Van hem is mij niets bekend.
Daar de generatie die hierna behandeld wordt wellicht nog niet geheel is uitgestorven en er zeker (groot) ouders genoemd worden van personen die nu nog leven, heb ik om de privacy te bewaren zo nu en dan opzettelijk gegevens weggelaten.
Ook lopen de voor mij belangrijkste toegankelijke bronnen de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters maar tot 1914.
Het bevolkingsregister (tot 1937) en de collectie bidprentjes op het gemeentearchief heb ik, hoewel deze niet altijd betrouwbaar zijn, dus moeten gebruiken.
Daar niet van alle Helmondse overledenen een bidprentje op het Gem.archief aanwezig is, is het overzicht van de laatste generaties ook niet volledig.

V.A.

PETER, schoenmaker, huwt te Helmond 8 April 1853, Johanna Catharina Coolen. Zij was geboren te Helmond 5 Mei 1826 als dochter van Johannes, wever, en Anna Maria Crooymans.
Johanna Catharina Coolen sterft te Vught als Johanna Coolen op 22 December 1893. Haar man overlijdt 30 Juli 1900. Het gezin woonde op de Wal.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Joanna Maria, geboren 22 Januari 1854, verder mij niets bekend.

Joannes Mathias, geboren 25 Februari 1856, zie verder VI A.

Franciscus, geboren 21 Februari 1859, verder mij niets bekend.

Antonia, geboren 24 Januari 1862. Zij huwt te Helmond 8 Juni 1887 met de marechaussee, later brievenbesteller, Jan Joseph Dörr geboren te Kerkrade. Deze familie leeft hier voort als Dor. Antonia sterft 2 Februari 1936.

Petronella Ignatia, geboren 30 Juli 1865. Zij huwt 10 Augustus 1887 met C.L.Klijne.

Joanna Henrica, geboren 27 September 1868. Zij huwt 4 Juli 1895 met A.L.Henkelman, schoenmaker, geboren te Baardwijk.

V B.

JOHANNES, kleermaker, huwt te Helmond 23 April 1866 met Johanna Maria van Oekel. Zij was geboren te Helmond 9 Maart 1837 als dochter van Johannes, wever, en Johanna Hermans.
Johanna Maria van Oekel sterft te Helmond 4 April 1916; haar man Johannes twee dagen eerder namelijk 2 April 1916.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Joannes Hubertus, geboren 20 December 1866. Hij overlijdt 6 Juli 1933.

Franciscus Matheus Hubertus, geboren 25 April 1868. Hij overlijdt 8 Augustus 1868.

Franciscus Petrus Lambertus, geboren 22 April 1869.Zie verder VI B.

Johanna Maria, geboren 12 April 1871.Ongehuwd gebleven ?

Maria Adriana, geboren 2 Juni 1872.Zij overlijdt 26 Augustus 1872.

Antonius Hubertus, geboren 13 Mei 1875. Zie verder VI C.

Josephus, geboren 12 Februari 1877. Zie verder VI D.

Maria Catharina, geboren 19 September 1879. Zij overlijdt 25 Februari 1884.

Petrus Lambertus, geboren 20 October 1881. Hij overlijdt 27 Februari 1959.

V C.

JOHANNES,al wever toen hij pas 13 jaar oud was! Hij trouwde te Helmond 1 Mei 1852 met Anna Maria Kuipers (ook Kuypers). Zij was geboren te Mierlo 10 Augustus 1817 als dochter van Antonius wonende te Helmond en wijlen Adrana van Valen.
Johannes stierf te Helmond 23 Januari 1880, terwijl zijn vrouw daar reeds 26 November 1863 was overleden.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren.

Adrianus, geboren 10 Februari 1853,zie verder VI E.

Josephus, geboren 16 Januari 1858. Mij verder niets van bekend.

Franciscus, geboren 20 October 1859.Hij overlijdt 16 September 1860.

Franciscus, geboren 22 October 1863.Hij overlijdt 14 Februari 1864.

V D.

WILHELMUS,wever,huwt te Helmond 31 October 1854 met Wilhelmina van Trigt,weefster. Zij was geboren te Helmond 7 Juli 1828 als dochter van Adriaan, wever en Anna Maria Schavers.
Wilhelmus overlijdt te Helmond 26 Augustus 1866.
Wilhelmina overlijdt te Helmond 28 December 1897.

Veel geluk was er voor dit gezin niet weggelegd. Vader stierf dus al na 12 jaar huwelijk en veel kinderen werden niet oud.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Josephus, geboren 31 Januari 1856 en overlijdt 25 Augustus 1866.

Anna Maria, geboren 27 April 1858.Verder mij niets van bekend.

Franciscus, geboren 27 September 1859 en overlijdt 12 November 1860.

Joanna Helena,geboren 21 April 1861 en overlijdt 29 Augustus 1866.

Adriana, geboren 24 Juli 1864 en overlijdt 29 Juli 1864.

Wilhelmina, geboren 17 Juli 1866 en overlijdt 12 Januari 1883.

V E.

JOHANNES,wever, huwt te Helmond 13 October 1849 met Anna Maria van Lierop. Zij was geboren te Helmond 20 Maart 1826 als dochter van Petrus,wever en Maria van Geldrop. Johannes overlijdt 14 Februari 1905. Zijn vrouw Anna Maria van Lierop was 24 October 1879 overleden.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Carolina, geboren 21 November 1850. Zij huwde Arnold L.Klomp en stierf te Helmond 31 December 1894.

Petrus, geboren 19 November 1852.Hij overlijdt 5 Februati 1856.

Ferdinandus, geboren 23 September 1855. Zie verder VI F.

Petrus, geboren 26 Augustus 1858. Zie verder VI G.

Joanna Maria, geboren 13 Augustus 1861.Zij huwde A.M. v.d.Leur en stierf te Helmond 30 Mei 1896.

Petronella, geboren 5 Februari 1864. Zij huwde Johannes Claassen en stierf 28 Juni 1937.

Margaritha Catharina, geboren 6 Februari 1868,spoelster Zij huwde H.Verberne en overleed te Asten 3 Juli 1952.

V F.

PETRUS, wever,huwt te Helmond 23 April 1857 met Antonia Kolen. Haar zuster Johanna C.Coolen was ook met een Peter van Bokhoven gehuwd. Zie V C. Antonia was geboren te Helmond op 10 November 1831 als dochter van Johannes, wever, en Joanna Maria Crooymans.
Petrus overlijdt 22 October 1919,zijn vrouw Antonia Kolen was 6 September 1912 gestorven.
Het gezin woonde op het Binderseind.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Leonardus, geboren 21 April 1858.Hij overlijdt 14 Januari 1860.
Joannes, geboren 9 December 1859. Zie verder VI H.
Catharina, geboren 29 Augustus 1861. Zij huwt M. Godschalk en overlijdt 27 Juni 1939 als wed. Fr. de Wuffel.
Maria, geboren 7 Juli 1863,spoelster. Zij huwt L.Martinali en overlijdt 15 Maart 1957.
Stephanus Joannes, geboren 2 Januari 1866, ketelmaker. Zie verder VI I.
Petrus, geboren 20 September 1867.Hij overlijdt 26 Augustus 1871.
Leonardus, geboren 2 Maart 1872. Zie verder VI J.
Franciscus, geboren 12 April 1874. Hij overlijdt 18 Mei 1876.

V.G.

JAN WILLEM, wever,veldwachter,spoelersbaas,suisse,genaamd Jan den Bok. Hij huwde te Helmond 14 Mei 1862 met Anna Catharina van Lierop, geboren te Helmond 12 December 1835,als dochter van Adriaan, wever, en Maria Elisabeth van Eijk.
Jan Willem overlijdt 26 April 1925,zijn vrouw was toen al overleden.

De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Leonardus, geboren 6 Augustus 1862 overlijdt 29 October 1877.

Adrianus Hubertus, geboren 13 Mei 1864,overlijdt 29 October 1877.

Joannes, geboren 25 October 1866 huwt Maria van Schijndel te Aarle-Rixtel ??

Petrus, geboren 11 Mei 1869,overlijdt 31 Maart 1870.

Leonardus, geboren 20 Februari 1871,zie verder VI K.

Petrus, geboren 28 October 1873,vertrekt 22 Februari 1910 naar Woensel.

Hendricus, geboren 12 Februari 1877,overlijdt 16 Mei 1877. Het gezin woonde op het Binderseind.

V H.

GERARDUS HUBERTUS,wever,huwde te Helmond 31 Juli 1865 met Catrina van Trigt. Zij was geboren te Helmond 29 September 1835 als dochter van Johannes,wever en Elisabeth Koolen.
Gerardus Hubertus overlijdt 25 Maart 1933 als weduwnaar.
Het gezin woonde op het Binderseind.
De volgende kinderen werden geboren:

Elisabeth, geboren 11 September 1866,overlijdt 11 Januari 1890.

Joanna Cathrina, geboren 19 Juli 1870, overlijdt 26 December 1887.

Johannes, geboren 1 November 1873,overlijdt 26 Aug. 1893.

Leonardus, geboren 5 Januari 1877,wever, sterft 26 September 1956.

Aegidia, geboren 9 October 1880,spoelster,overlijdt 20 September 1961 in huize Gertrudis te Lith.

V I.

KAREL,wever,huwde te Helmond 21 October 1864 met Johanna Maria Smits. Zij was geboren te Stiphout 26 December 1839 als dochter van Johannes,hoefsmid en Hendrica Lammers.

Karel overleed 8 September 1925. Zij vrouw Johanna Maria Smits was 11 April 1910 overleden.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Joanna Huberta, geboren 3 November 1865.Mij verder niets bekend.

Catharina, geboren 16 April 1868 huwt Theodorus Hagebols.Zij overlijdt 3 September 1953.

Joannes, geboren 30 April 1870. Zie verder VI L.

Gerardus Hubertus, geboren 11 Augustus 1872,overlijdt 18 Juni 1884.

Antonius, geboren 27 Augustus 1875.Hij werkt zo nu en dan in Duitsland. Zie verder VI M.

Eugenia, geboren 17 Januari 1878. Huwt Johannes Franciscus v.d.Vijfeijken. Zij overlijdt 14 Juni 1932.

Maria, geboren 3 April 1880. Mij niets bekend.

Gerarda Huberta, geboren 1 Februari 1886. Zij overlijdt 2 September 1960 als weduwe Franciscus van Oorschot.

V J.

JOHANNES FRANCISCUS,wever, huwde te Helmond 3 Juni 1863 met Maria Wilhelmina Swinkels. Zij was geboren te Helmond 23 Augustus 1840 als dochter van Jan,wever en Maria Anna Croymans.
Maria Wilhelmina Swinkels sterft 9 Augustus 1871, slechts 30 jaar oud.Haar man Johannes Franciscus overlijdt 25 December 1886,na in 2e huwelijk getrouwd te zijn geweest met Anna Maria van Melis.
De volgende kinderen werden te Helmond geboren:

Carolus, geboren 8 September 1863.Hij overlijdt 29 November 1863.

Anna Maria Catharina, geboren 24 Augustus 1864. Zij overlijdt 21 Mei 1865.

Maria Anna, geboren 6 Mei 1866, zij huwt Joannes Wilhelmus Hubertus Grinwis, wever. Zij sterft 11 April 1932.

Joannes, geboren 23 December 1867. Zie verder VI N.

Eugenia, geboren 12 Maart 1870. Zij overlijdt 4 April 1870.

Joannes Franciscus, geboren 30 Januari 1871. Hij overlijdt 23 Augustus 1871.

V K.

JOHANNES,wever, later venter, huwde te Helmond 10 Juli 1872 met Hendrica Huberta van Hout. Zij was geboren te Helmond 11 October 1845 als dochter van Josephus, wever en Maria Willems. Zij stierf 27 Augustus 1888. Nadat Hendrika was komen te overlijden huwde Johannes,niet in Helmond, Maria Cornelia Verlegh, geboren 3 October te Westerhoven.
De volgende kinderen werden te Helmond uit het eerste huwelijk geboren:

Joachima Catharina, geboren 29 Mei 1875.Zij overlijdt 16 Maart 1905.

Godefrida Francisca,geboren 4 Mei 1879.Zij overlijdt ongehuwd 29 April 1913.

Johanna Maria Huberta, geboren 26 Januari 1883. Zij was gehuwd met Johannes Smits en stierf 3 November 1966.

Uit het tweede huwelijk werden te Helmond geboren:

Petrus Hendricus, geboren 3 Mei 1890. Hij overlijdt 25 Mei 1890.

Peter Hendrikus, geboren 4 Juni 1891.Hij overlijdt 20 April 1899.

Johannes, geboren 28 Maart 1895. Zie verder VI O.

Antonius Godefridus Joseph, geboren 22 Maart 1897. Zie verder VI P.

Hendrikus, geboren 1 Augustus 1899. Mij nog niets van bekend.

wordt vervolgd.

A.J.Bodemeijer
Noordende 36
5701 SR HELMOND.

EEN ONVERWACHT AANWINST

Oude opstellen van H.B.S.-leerlingen, o.a. over de mobilisatie van 1914.

J.J.F.de Waal

Met een brief van 10 december 1984 stuurde J.A.Meijer uit Zwolle vijftien oude opstellen van vroegere leerlingen aan de Rijks-HBS te Helmond naar de gemeentelijke archiefdienst. Enige dagen eerder had hij telefonisch geïnformeerd of er belangstelling voor bestond. Zelf kon hij de stukken, die hij tussen de paperassen van zijn grootvader had aangetroffen, niet gebruiken. De opstellen bleken geschreven te zijn in het eerste kwart van deze eeuw. J.L.C.A. Meijer - want zo heette de grootvader van J.A.Meijer in Zwolle - was destijds leraar Nederlands aan de Helmondse Rijks-HBS. De meeste van de opgedoken opstellen zijn door hem nagekeken en sommige waardeerde hij met een punt. Kennelijk heeft Meijer verzuimd ze aan zijn leerlingen terug te geven, anders hadden ze de ongebruikelijke omweg via de Overijsselse provinciehoofdstad naar de plaats van herkomst niet hoeven afleggen.

Men moet in de opstellen geen opzienbarende gegevens verwachten. Ze worden in de gemeentelijke archiefbewaarplaats bij de afdeling Verzamelingen bewaard als aanwinst van 1984. Het zijn geen archiefstukken, maar wel kunnen ze als documentatie van de overige aanwezige bescheiden dienen. De opstellen geven iets weer van de wereld waarin de HBS'ers uit het begin van deze eeuw in Helmond leefden. Zo te lezen een zorgeloze wereld,kalm als het rimpeloze water in een onberoerde vijver, maar dat ligt waarschijnlijk meer aan de opgaven. We herkennen voor het merendeel de geijkte opsteltitels die in het onderwijs jarenlang opgang gemaakt hebben. In de gedenkboekjes, uitgegeven bij het honderd- en honderd-

tien-jarig bestaan van de Helmondse Rijks-HBS, achtereenvolgens in 1967 en 1977, vindt men die sfeer en de herinneringen aan de tijd dat de opstellen geschreven zijn nog terug in de bijdragen van naar hun jeugd terugblikkende oud-leerlingen. Ook in een aflevering van dit tijdschrift heeft M.J.Biemond-Kam zelf oud-leerlinge van de school, nog niet zo lang geleden een gewaardeerd artikel gewijd aan het leven op de school in de eerste decennia van deze eeuw (zie Helmonds Heem, juni 1984, nummer 2, blz. 1-9).

Hierna volgt een opgave met enkele bijzonderheden over de bewuste opstellen: 1. 'Wandelen' door W.A.J.Schoutissen; 2. 'Wandelen' door Aaltje Smit; 3. 'Wandelen' door A.Schupper; 4. 'Wandelen' door W. (?) Colen; 5.'Achter het net visschen' door L.J.Jansen d.d. 11 november 1913; 6. 'Een fietstocht' door J.Bom, gewaardeerd met een zes als punt; 7. 'Een reisje' door T.Joosten; 8.' Reepen gooien' door J-V.Jansen d.d. 6 juli 1906; 9.' Een kampeertocht ' door E.Kruidhof, gewaardeerd met een vier tot vijf als punt; 10. 'Op school' door een onbekende; 11. 'Een geluk bij een ongeluk' door M.Kamp ; 12. 'In oorlogstijd' door J.Jansen uit Deurne, gewaardeerd met een zeven plus als punt; 13. 'In oorlogstijd' door G.Moes, gewaardeerd als een zes min als punt; 14. 'In oorlogstijd' door G. (?) Berings, gewaardeerd met een zes als punt; 15. Een opstel zonder titel door W.H. Kam (?) d.d. 23 juli 1917.

De eerste vier opstellen betreffen het jaarlijkse schoolreisje. Uit zuinigheidsoverwegingen ging het ditmaal naar Heeze in plaats van naar Oisterwijk als het jaar daarvoor. Van Helmond met de tram naar Mierlo, verder te voet door de hei, versnaperingen eten, baden in een ven en een konijntje vangen; dan meegebrachte boterhammen verorberen in Hotel van Dijk te Heeze, een tocht door het Heezerenbosch, jongens en meisjes echter gescheiden; tenslotte in een hevige regenbui met de paardentram tot Geldrop en vandaar overstappen op de stoomtram naar huis.

Soortgelijke belevenissen zijn ook te lezen in het zesde opstel over een fietstochtje naar het Beuven op de Strabrechtse hei en in het negende over kampeerbelevenissen op de Stiphoutse hei. Onder 'reepen gooien', nummer acht, blijkt een bepaalde manier van op paling vissen te moeten worden verstaan. Uit historisch oogpunt zijn de ervaringen van de HBS'ers waarin de Eerste Wereldoorlog ter sprake komt lezenswaardig, de nummers zeven, twaalf, dertien en veertien. Het opstel van G. Moes over dit onderwerp zal aan het slot van deze bijdrage in zijn geheel worden aangehaald.

Uit de HBS-herinneringen van een oud-leerlinge in het boekje dat bij het honderdjarig bestaan van de school in 1967 is verschenen, verneemt men (op blz.43) dat er in de lessen van J.Meijer heel wat op te steken viel voor wie goed oplette. Een strenge leraar schijnt hij niet geweest te zijn. Door van tijd tot tijd uit zijn slof te schieten en witheet van woede te worden, wist hij een rumoerige klas weer tot orde te brengen.Meijer was een overtuigd voorstander van spellingshervormer dr. R.A.Kollewijn. Laatstgenoemde heeft van 1921 tot zijn dood in 1942 in Helmond gewoond. Toen Kollewijns opvattingen tot vereenvoudiging van de Nederlandse spelling kort voor 1900 veler gemoederen in ons land hevig beroerden, ontstond er in 'De Sollicitant' (11 augustus 1896) en 'De Schoolwereld' (3 en 17 september en 1 oktober 1896) een pennestrijd tussen Meijer en H.M.Ouwerling de Deurnese onderwijzer en latere hoofredacteur van de i Helmond verschijnende krant 'De Zuid-Willemsvaart'. Zelf hun persoonlijke verhouding had onder de spellingskwesti te lijden, zoals naderhand bij ontmoetingen in Helmond bleek.
Plichtsgetrouw onderstreepte Meijer de fouten in de opstellen van zijn leerlingen en zette vraagtekens bij onduidelijkheden. Verschrijvingen herstelde hij meer dan eens zelf in de teksten, maar of hij dat volgens zijn eigen moderne spellingsinzichten deed, is moeilijk te beoordelen. Als hij al punten gaf, waren ze niet hoog: zessen of minder en eenmaal een uitschieter een zeven plus. Voor het hiervolgende opstel dat zoals gezegd als

voorbeeld in zijn geheel, hoewel op enkele duidelijke fouten na ongecorrigeerd, letterlijk wordt weergegeven, behaalde G.Moes een zes min als punt. De schrijver heeft nooit kunnen vermoeden dat de pennevrucht uit zijn jeugd ondanks deze bescheiden waardering anno 1985 eens gepubliceerd zou worden.

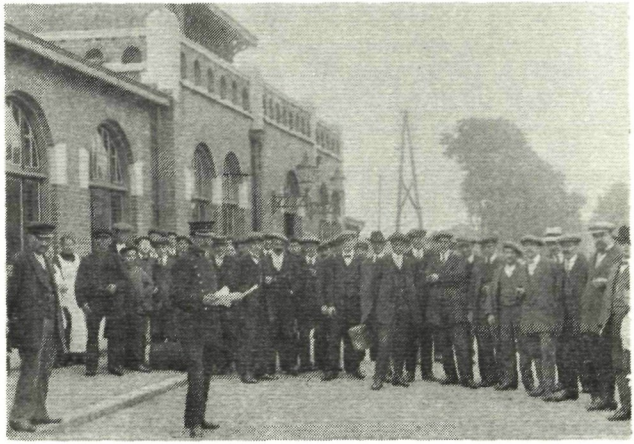

De bekendmaking van de mobilisatie op het Stationsplein te Helmond in 1914. (GAH, Top.-Hist. Atlas)

' IN OORLOGSTIJD '

Den 1sten Augustus 1914 brak de wereldoorlog uit, die op het oogenblik nog in volle gang is. Eén van de reden van dezen oorlog is misschien wel dat de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije (Ferdinand genaamd) door een Serviër vermoord werd. Na deze gebeurtenis werd al heel gauw de oorlog tusschen Oostenrijk-Hongarije en Servië verklaard, die al lang dit oogenblik verlangd hadden. Toen in ons land het bericht kwam, dat de oorlog uitgebroken was, verwekte dit heel wat opschudding. De brievenbestellers plakten op alle hoeken der straten en op de telefoonpalen aan, dat alle dienstplichtigen zich zoo gauw mogelijk bij hun compagnie moesten voegen. 's Morgens om zes uur vertrokken er al soldaten naar

elders; maar er waren er ook, die den ganschen morgen hadden moeten wachten en eerst tegen een uur of vijf weg konden. De station was zoo vol met soldaten dat de toegang tot de station voor anderen verboden werd. Den eersten dag v/d mobilisatie was de bevolking van Helmond en ook wel van andere plaatsen in spanning geweest. Na een paar dagen werd dit echter weer langzamerhand beter. De kermis,die hier juist gehouden zou worden, werd uitgesteld.

Toen de mobilisatie al een heelen tijd afgekondigd was, gebeurde er in Helmond iets, dat ten gevolge had, dat er soldaten kwamen. Er waren hier voor dien tijd nog nooit soldaten geweest. Er waren namelijk een stuk of 8 personen, die niet al te gunstig bekend stonden,welke gebruik trachtten te maken om in dezen tijd eens flink tegen de politie op te treden. Het bekwam hen echter slecht. Het werd zoo erg dat de politie gebruik moest maken v/d vuurwapenen en deze schoten hun revolver in de lucht af om de 'boeven' tot stilstand te brengen. Deze bleven echter niet staan en het ging verder in wilde vlucht. Er waren talrijke menschen die niet wisten wat er aan de hand was en toen de politie ook maar achterna holden . De 8 personen werden allen gevangen genomen'en den volgenden dag werden ze alle door een ketting met elkaar vereenigd naar Eindhoven gevoerd om zoo verder naar Roermond te worden overgebracht.

Er zijn toen soldaten gekomen. Er kwam eerst paardevolk, dat niet lang bleef. Er zijn ook pontonniers hier geweest. Het was verwonderlijk om te zien hoe vlug deze een brug over het kanaal konden slaan. Het was een zeer zware brug want er gingen paarden over v/d artillerie, die zware wagens trokken. Het gebeurde ook wel eens, dat er een pontonnier in het water tuimelde, maar dit was niet zoo heel erg, want ze konden goed zwemmen.

Bij één van die gelegenheden zou de koningin komen. Er waren, zooals men begrijpen kan, heel wat menschen aan het kanaal. Na lang gewacht te hebben, naderde er een auto, waarin niet de koningin gezeten was, maar een

Een fietsrijders-regiment op de Markt te Helmond tijdens de mobilisatie 1914. (GAH, Top.Hist.Atlas).

hooge officier. Nadat hij het opslaan van een brug bijgewoond had, vertrok hij weer. De koningin is wel in Helmond geweest om de soldaten te inspecteren.

Na de pontonniers kwamen er wielrijders. Deze kwamen al gauw op vriendelijken voet met de menschen en het speet velen dan ook, dat die weer vertrokken. Sinds dien tijd zijn er geen soldaten meer in Helmond geweest, tenminste niet voor een langen tijd. Er zijn er wel geweest voor een paar dagen, zelfs zooveel dat de scholen ontruimd moesten worden. Op vele plaatsen zag men de rookende keukenwagens, die maar eten kookten voor de soldaten. De soldaten stonden langs de straten hun middagmaal te verorberen. Als het eten uitgedeeld werd, kwamen er al spoedig een troepje arme kinderen met emmers aan hun handen. Dezen wachtten maar om een beetje te krijgen van

hetgeen er overbleef. Het was dien avond zeer druk in de straten, wat men anders niet gewoon was.

Een paar duizend soldaten zijn ook eens door Helmond getrokken. Het was treurig om te zien, hoe moe deze waren. Na een kwartiertje op de markt gerust te hebben trokken deze weer verder in de richting van Gemert.

Het is te hoopen dat de mobilisatie gauw afgeloopen mag zijn. '

Bronnen en literatuur

Gemeentearchief Helmond, Verzamelingen (Aanwinsten 1984): opstellen Rijks-HBS.

Gemeentearchief Helmond. Papieren van J.J.M.Heeren, 17e eeuw- 1967, inventarisnummer 100.

Een eeuw R.H.B.S., Helmond, 1867-1967 (gedenkboekje aanwezig in de bibliotheek van de gemeentelijke archiefdiens van Helmond).

110 jaar 'Rijks', 1867-1977 (gedenkboekje aanwezig in de bibliotheek van de gemeentelijke archiefdienst van Helmor

M.J.Biemond-Kam, De Rijks-H.B.S.te Helmond, in: Helmonds Heem, juni 1984, nr.2, blz.1-9.

(J.J.F.de Waal), Opstellen, in de rubriek 'Uit de Stadscomme' van het Helmonds Dagblad, 10 januari 1985.

ANTI-SEMITISME EINDE 19e EEUW, OOK IN HELMOND?

Giel van Hooff

Al weer ruime tijd geleden verscheen het boek van Peter van den Elsen over zijn verre 'heeroom' Gerlachus van den Elsen.(1)
Het boek veroorzaakte vòòr het verschijnen al het nodige tumult.(2) Frater Gerlachus van den Elsen zou zich schuldig gemaakt hebben aan anti-semitisme en'de boerenapostel' werd daarmee 'besmet' verklaard.
Aan het boek werd alsnog een extra hoofdstuk toegevoegd om op deze beschuldiging dieper in te gaan. De anti-joodse uitlatingen van Frater van den Elsen werden daarbij niet ontkend maar verklaard als uitingen van de toen heersende anti-joodse mentaliteit in katholieke kringen. Van den Elsen zijn uitlatingen zou men daarbij ook moeten zien in het kader van zijn felle en soms erg ongenuanceerde strijd voor de emancipatie van de Brabantse boer, waarbij de macht van (joodse) handelaars een sta-in-de-weg was. Van den Elsen was niet iemand die een blad voor de mond nam. Veel van zijn geschriften zijn op zeer strijdbare toon geschreven en bevatten allerlei krasse uitspraken. Het artikel waar hij het meest uitgebreid over de Joden schrijft stamt uit een blaadje dat voor de verspreiding onder de boeren bedoeld was. In dergelijke publicaties maakte van den Elsen nog minder dan hij gewoon was, gebruik van subtiele redevoeringen. De boodschap aan het eenvoudige boerenvolk diende ook zo simpel en duidelijk mogelijk gebracht te worden. Kortom allerlei verklarende omstandigheden waardoor het anti-joodse karakter van Van den Elsen 'verzacht' werd. Verklaringen dragen immers vaak iets van een excuus in zich. Bij de discussie rond Van den Elsen speelt dan nog de vraag of je een op zich goede, doelstellingen (emancipatie van boerenstand) mag nastreven met twijfelachtige methodes als verspreiding van vooroordelen. Het feit dat in de

tijd van Van den Elsen in katholieke kringen openlijk anti-joodse gevoelens geuit werden, pleit - mijns inziens - Van den Elsen noch zijn katholieke tijdgenoten vrij van botte vooroordelen en de verspreiding daarvan.

Toneelvereniging St.Genesius tijdens de uitvoering van 'Shylock, de jood van Venetië', in het Patronaatsgebouw in de Molenstraat in 1928. Blijkbaar waren de joden een geliefd onderwerp voor toneelstukken. (GAH, Top.Hist.Atlas)

Dat anti-joodse vooroordelen eind 19e eeuw volop in Katholieke Kringen bestonden leert enig onderzoek in de bibliotheek van het Helmondse gemeentearchief. Dank zij een schenking van de Eerwaarde Broeders van Maastricht beschikt de bibliotheek over een aardige collectie katholieke lectuur, waaronder complete jaargangen van 'De Katholiek' en 'De Katholieke Gids'. Regelmatig houden deze tijdschriften zich met de'joodse kwestie' bezig. In 1877 schrijft 'De Katholiek', in navolging van 'De Katholieke Missiën', bezorgd over het toenemende aantal Joden en hun invloed in Palestina. (3) De lezer dient daarbij te bedenken dat 'de twee grote magten der wereld, het geld en de pers,voor een groot gedeelte in handen der Joden zijn '. Deze beschuldiging (die we overigens ook bij Van den Elsen tegenkomen) en andere verhalen over het machtsmisbruik van de Joden, hun streven naar wereldheerschappij enz.,

worden in "De Katholieke gids' in verschillende toonaarden herhaald. Zo schrijft het pseudoniem 'Veritas' (Waarheid !) in 1892 dat 'de ganse wereld de schuldenaar is van het Jodendom en dat zij door hun kapitaal meester zijn van alle organen der pers !(4) Dit wijt 'Veritas' aan de buitengewone sluwheid dezer natie. De geslepen sluwheid der Joden wordt'slechts geêvenaard door hun aangeboren haat tegen het christendom'. Opvallend is dat in de genoemde katholieke bladen geschriften die pleiten voor een dialoog tussen christendom en jodendom vierkant worden afgewezen. Publicaties die aantonen dat de macht van de joden lang niet zo groot is dan door tegenstanders wordt beweerd en wijzen op de discriminatie die joden vanaf de vroege middeleeuwen door de christelijke beschaving ten deel is gevallen, worden van de tafel geveegd. Zo schijft de Katholieke Gids in een bespreking van het boek 'Sollen die Juden Christen werden ?' ; Nooit is er een tijd geweest - en deze waarheid duldt geen tegenspraak - (-) dat de Joden om hun godsdienst zijn vervolgd geworden: Zij werden verdrukt en vaak uit het land verbannen omdat zij zich aan volken die hun gastvrijheid verleenden vergrepen. (5)

'Veritas' besluit zijn artikel o.a.met de opmerking -waarbij we weer bij Van den Elsen terugkomen - dat er hele landstreken zijn waar de kleine burgerij en de boerenstand totaal afhankelijk zijn van de Joden. Om deze laatste bewering (voor bijv.Z.O.Brabant eind 19e eeuw) op haar juistheid te controleren zou het nodige onderzoek nog verricht moeten worden. Macht en invloed laten zich uiteraard moeilijk meten. Wel is iets meer bekend van de getalsmatige sterkte van de Joodse bevolking. In 1860 bijv. is nog geen 1% van de Brabantse bevolking joods. In de meeste gemeenten ligt het joodse aandeel in de bevolking zelfs ver onder die 1%.(6)
Voor Helmond heb ik geen exacte cijfers maar het getal joden was hier eind 19e eeuw zeer gering. Hun invloed vermoedelijk nog kleiner: er bestond geen zelfstandige joodse gemeente hier, geen synagoge, en de

beroepen van de joden verschaften hen weinig macht of inkomen. Er zijn mij geen akten opgemaakt door Helmondse notarissen, bekend waarbij Joden als geldschieters optreden (wat natuurlijk niet wil zeggen dat zij - evenals vele anderen - onderhands geld uitleenden), openbare functies bekleedden zij evenmin enz. Men zou dus kunnen verwachten dat bij gebrek aan (negatieve) voorbeelden in de onmiddellijke omgeving er onder de Helmondse stadsbevolking minder vooroordelen zouden bestaan.
Toch waren anti-joodse gevoelens onder de Helmondse arbeidsbevolking niet geheel onbekend, getuige het volgende kleine krantenberichtje uit 1897.(7) 'Gisteren was de fabrieksarbeidster H.A.W. werkzaam op de Zeepfabriek een schimpliedje op de joden aan 't zingen. De baas der fabriek, zekere A.Z., Oostenrijker van geboorte en van Israëlischen godsdienst, verbood haar dit en toen het meisje dit op zijn eerste verbod niet liet, wond hij zich dermate op dat hij haar zodanig tegen de beenen stampte dat zij op de grond viel'enz. Een losstaand incident ?

Een ingezonden brief in dezelfde krant enkele jaren daarvoor doet ons twijfelen. (8) Een Louis van Balen -blijkbaar geen inwoner van Helmond, hij komt tenminste niet in het bevolkingsregister van die tijd voor - geeft daarin een positieve mening over het boekje van A.van ROS : 'De Jood, een waarschuwend woord aan den Christen !.
Het feit dat zoiets geplaatst werd én geen enkele publieke reactie opleverde is toch wel tekenend voor de anti-joodse houding bij redactie en lezerspubliek van 'Het Nieuws van de Week'. In de 'Zuid-Willemsvaart' treffen we het voorgaande stuk er niet aan, en evenmin berichten over het eerdere voorval in de zeepfabriek. Toeval ? De keuze van de klucht voor 1916 door het Rooms Toneel 'Ontspanning na Arbeid' lijkt ons zeker niet helemaal toevallig: 'De Jood in de val.' (9) Gelukkig zou de overgrote meerderheid van de Helmondse bevolking hierom heden ten dage niet meer kunnen lachen.

N O T E N.

(1) Peter van den Elsen: 'Boerenapostel Pater Gerlachus van den Elsen 1853-1925 ' (Gemert,1983)

(2) Zie Helmonds Dagblad, 3,7,8,16 en 18 Maart 1983.

(3) 'De Katholiek', 72e deel (1877), pg.259

(4) 'De Katholieke Gids', pg.4 (1892),pg.346-367: ' Het Jodendom'.

(5) 'De Katholieke Gids', pg.7 (1889), pg.699

(6) Memorboek, pg.421

(7) GAH, Coll.Kranten, 'Nieuws van de Week', 6 Maart 1897.

(8) i d e m , 5 Februari 1892.

(9) i d e m , 'De Zuid-Willemsvaart', 13 September 1916.

(10) Hoe de nederlandse bevolking over de joden denkt, is nog de vraag. Hopelijk is de gezindheid wat minder anti-joods dan in Duitsland, waar volgens een onderzoek beginjaren '80,gemiddeld 1 op de 2 west-Duitsers anti-joodse vooroordelen heeft. (11)

(10) Zie het artikel over het CIDI (Centrum voor Informatie en Dokumentatie over Israël) in Helmonds Dagblad, 23 febr. 1985.

(11) Helmonds Dagblad, 20 Jan. 1984.

Inhoud Helmonds Heem 1984

De romeinse cijfers verwijzen naar het nummer van de aflevering, de daarachterstaande cijfers naar de betreffende paginanummers.

ARTIKELEN.

De oude Cisterciënserabdij onder Helmond. Een overzicht van de aan de Abdij gegeven namen en de verklaring van de naam Binderen.
Geert-Jan van Bussel I, 1-19

De Lelie onder de Doornen van Binderen
J.J.F. de Waal II,10-26

Nogmaals de oudste cisterciënserabdij onder Helmond.
Geert-Jan van Bussel II,38-43

De St.Vincentiusvereniging in Helmond
Helen Kattestaart III, 1-26

Het predikaat 'Koninklijk' en de Kon. Ned.Machinefabriek v/h E.H.Begemann te Helmond
J.J.F. de Waal III,27-38

Enkele kanttekeningen bij de eerste fabrieksstakingen in de Helmondse textielindustrie (1886 en 1888)
Giel van Hooff IV, 3-10

Heemkunde in het basisonderwijs
Geert-Jan van Bussel IV,11-14

Peilingen in het dal van de Aa
Helen Kattestaart IV,17-21

Het geslacht van Bokhoven in Helmond (deel 1)
A.Bodemeyer IV,22-27

Verhalen.

Janus van Laarhoven (1850-1914) van timmermansknecht tot werkmeester op de modelmakerij van Begemann
Giel van Hooff I,20-24

Oudste huizen van Helmond
Jan Zeeuwen I,25-30

Jeugdherinneringen van Mevrouw W.Aarts-Swinkels.
Frits Stevens. I,31-34

De Rijks-H.B.S. te Helmond
Mevrouw M.J.Biemond-Kam II, 1-9

Kloosterordes
Jan Zeeuwen II,25-31

Dienstbode te Helmond in de jaren dertig
Mevrouw v.Kessel/Giel van Hooff II,32-37

Leo Heerkens over Helmond
Jan Zeeuwen III,39-41

Zaterdagavond in Burgerlust
Jan Zeeuwen IV,28-31

Resensies
Mierlo-Hout in woord en beeld
Geert-Jan van Bussel IV,15-16

RECTIFICATIE NR.4 - DECEMBER 1984.

Bij het onderschrift op pg.3 is per ongeluk 1980 i.p.v. 1880 terecht gekomen en bij de noten op pg.10 is noot 15 weggevallen. Deze luidt als volgt